

Päťdesiatka Vláda Čecha: príležitosť pre československú vedu

Ladislav Kováč

Na rozhraní miléníí politici i publicisti zdôrazňujú význam vedy pre spoločnosť. Bežným je argument, že štát potrebuje vedu, aby mohol obstať v súťaži s inými v globálnej ekonomike. Preto v rozvinutých krajinách vlády podporujú hlavne prírodné vedy, zdravotnícky výskum, technovedu a techniku. Ťažkosti a zmätok, v akom sa dnes nachádzajú krajiny, čo sa už desať rokov od pádu komunizmu snažia etablovať fungujúcu demokratickú spoločnosť, upozorňuje na inú dôležitosť vedy: potrebujeme vedu, aby sme lepšie rozumeli ľudskému správaniu a spoločnosti a jej dynamike. Ťažkosti postkomunistickej tranzície súvisia do veľkej miery s tým, že kultúrne vedy – všetky, nie iba ich malá časť, ekonómia a politológia – ktoré by nám toto porozumenie mali poskytovať, zaostávajú. Nie iba naše krajiny, celý svet dostáva lekciu: treba usilovať o zjednotenie vied, v rámci ktorého by rozsiahle poznatky prírodných vied boli využité kultúrnymi vedami a toto zaostávanie kultúrnych vied by sa zmenšilo a možno aj odstránilo.

V tejto situácii osamelé hlasy jednotlivých vedcov málo zavážia: strácajú sa vo všeobecnej inflácii slov a v šume povrchnej publicistiky. Oveľa účinnejší vplyv na prijímanie vedy občanmi a na rozhodovania politických elít by mohli mať organizácie vedcov. V Českej republike je takouto organizáciou Učená spoločnosť ČR, na Slovensku Akademická spoločnosť SR. Členmi týchto elitných spoločností sa podľa ich štatútov stávajú vedci, ktorí si zachovali mravnú integritu v časoch komunizmu a ktorí už vytvorili významné vedecké dielo, vychovali rad nových vedeckých pracovníkov, dosiahli medzinárodný úspech. Nevyhnutne sú to ľudia v pokročilejšom veku. Učené spoločnosti, nahradzujúce skompromitované akademie sovietskeho typu, ostávajú však zavreté pre vedcov síce zatiaľ menej zaslúžilých, ale na vrchole vedeckej výkonnosti. Takisto sú zavreté pre mladých bádateľov, napriek tomu, že sú medzi nimi osobnosti s evidentným talentom a schopní hlbokého vzhľadu do problémov vzťahu vedy a občanov. Sme v kvalitatívne inej situácii, než bolo ľudstvo pred niekoľkými storočiami, keď vznikali klasické učené spoločnosti napr. vo Francúzsku či Anglicku: vtedy bol spoločenský pohyb pomalý a tak profesionálne a životné skúsenosti získavali na váhe, ako sa kumulovali behom individuálneho života. Pri závratnej dynamike súčasnej vedy sa jej funkcie a význam rýchlo menia, takže dnes sú to práve vedci strednej a mladej generácie, priami aktéri týchto rýchlych zmien, ktorých hlas by mal byť pre profesionálne spoločenstvo, no najmä aj pre verejnosť, najzávažnejší.

Preto by sa mali vytvoriť, paralelne s učenými spoločnosťami, organizácie, združujúce vedeckých pracovníkov na základe iných kritérií: bez ohľadu na fyzický vek, podľa relatívnej profesionálnej úspešnosti (vyjadrenej pomerom úspechu a fyzického veku) a podľa osobnostných predpokladov pre nadprofesionálnu, celospoločenskú angažovanosť. U nás vhodnou organizáciou by mohla byť Československá spoločnosť pre vedy a umenia. Tá bola založená pred štyridsiatimi rokmi exulantami, vyhnanými z komunistického Československa. Činná bola v zahraničí, no po implózii komunizmu rozšírila svoju pôsobnosť na československé územie. (Bolo zbytočné, ba chybné, že po nelegitímnom rozbití Československa sa slovo „Československá“ z názvu vypustilo. Treba ho tam vrátiť.) Táto Spoločnosť by sa mala otvoriť vedeckým pracovníkom, ktorí splňujú uvedené predpoklady.

Cez ňu by vedecká komunita oslovovala politikov a občanov. Ona by tiež inštitucionalizovala spoluprácu českých a slovenských vedcov, ktorá sa, chvalabohu, po rozpade spoločného štátu neprerušila. Ba všestranné podporovanie tejto spolupráce by si Spoločnosť mala vložiť do svojho štatútu. Ale bolo by tiež žiadúce, aby dokázala do svojich radov včleniť aj tých vedeckých pracovníkov, ktorí po otvorení hraníc pracujú, kratšiu alebo dlhšiu dobu, prípadne i natrvalo, v zahraničí, prevážne v USA. Jedným z funkcií Spoločnosti by mohlo byť aj zriadenie a udržovanie webovej stránky Spoločnosti na Internete, na ktorej by svoje poznatky a skúsenosti z práce v zahraničí komunikovali českí a slovenskí vedeckí pracovníci, vrátane doktorantov a postdoktorantov, svojim kolegom v oboch častiach československej vlasti. A opačne. (Možno v podobe Virtuálnej československej univerzity.)

Stretnutie českej a slovenskej inteligencie na počiatku roku 2000, v rámci Luhačovic Vlada Čecha, by mohlo byť príležitosťou pre vytvorenie takého programu. Ten by bol potom predložený na schválenie valnému zhromaždeniu Československej spoločnosti pre vedy a umenia, ktoré sa bude konať v tomto roku vo Washingtone za účasti prezidentov ČR a SR.